

SEBASTIAN ZAWADA*

INSTYTUT PODSTAW INFORMATYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK, WARSZAWA

Koordinacja leksykalno-semantyczna w historii języka polskiego – wstępne badania korpusowe

Słowa kluczowe: koordynacja, konstrukcje współrzędnie złożone, korpusy polszczyzny historycznej, funkcje gramatyczne.

doi: <https://doi.org/10.31286/JP.00127>

1. Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja wyników wstępnych badań korpusowych dotyczących zjawiska koordynacji leksykalno-semantycznej (KLS) w historii języka polskiego¹. Wspomniany termin odnosi się do szeregów współrzędnych składających się z fraz zajmujących różne pozycje składniowe, tak jak w zdaniach (1) i (2)²:

(1) Myślę, że czytelnicy wiedzą już, **kto i kogo** się boi (NKJP³).

(2) **Kto, co i kiedy** pani powiedział? (NKJP; Przepiórkowski, Patejuk 2014: 107).

Treść niniejszego artykułu bezpośrednio odnosi się do tezy zawartej w pracy Adama Przepiórkowskiego i Agnieszki Patejuk (2014), w której autorzy wykazali, że KLS należy do systemu – a także do normy – współczesnego języka polskiego⁴. Na przynależność takich konstrukcji do systemu (i normy) współczesnej polszczyzny wskazuje kilka faktów. Pierwszym z nich jest względnie wysoka frekwencja zdań z KLS. Dane pozyskane z NKJP pokazują, że liczba wystąpień takich szeregów niekiedy przewyższa liczbę wystąpień ich bezspójnikowych

* s.zawada@ipipan.waw.pl; ORCID: 0000-0001-9343-1560

1 Za pomysł na te badania, a także za cenne komentarze do poprzedniej wersji artykułu dziękuję prof. Adamowi Przepiórkowskiemu. Za uwagi jestem wdzięczny również dwóm anonimowym recenzentom. Dane korpusowe wykorzystane w tych badaniach były częściowo zbierane w ramach studiów „Cognitive Science” na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

2 Szereg współrzędny wyróżniam przez pogrubienie, również w przykładach cytowanych z innych prac.

3 Narodowy Korpus Języka Polskiego (Przepiórkowski i in. (red.) 2012).

4 W treści artykułu autorzy szczegółowo wyjaśniają, jak rozumieją normę językową. Tu wspomnę tylko, że zgodnie z przyjętą przez nich definicją normę regulują użytkownicy języka, a nie kodyfikacja np. w wydawnictwach ortoepicznych. Poglądy przeciwne do prezentowanych przez A. Przepiórkowskiego i A. Patejuk, mówiące o „wykolejeniu” takich zdań, wyraził Zygmunt Saloni (2005: 45).

ekwiwalentów⁵. Drugim faktem jest produktywność omawianego zjawiska przejawiająca się w różnorodności typów zaimków, które mogą w takich konstrukcjach występować – nie są to tylko zaimki pytajne, tak jak w przykładach (1) i (2), lecz także np. negatywne, upowszechniające czy nieokreślone, por. poniższe przykłady z NKJP, podane przez A. Przepiórkowskiego i A. Patejuk (2014: 108–109):

- (3) Zresztą **nic i nigdy** nie osiągnie ideału.
- (4) Wizję może mieć **każdy i wszędzie**...
- (5) W tym całym procesie nieuniknione jest, że **gdzieś i ktoś** jakąś szkodę poniesie.

Jako trzeci argument za przynależnością KLS do systemu współczesnej polszczyzny autorzy wskazują liczne prace lingwistyczne, w których zdania z taką koordynacją są analizowane i uznawane za poprawne⁶ (Przepiórkowski, Patejuk 2014: 104–105, 113). Badacze stwierdzają również, że spójnikowe łączenie zaimków pełniących różne funkcje gramatyczne „nie jest innowacją składniową ostatnich dekad” (Przepiórkowski, Patejuk 2014: 112), co uzasadniają przykładami zaczerpniętymi z prozy Bolesława Prusa, Władysława Reymonta oraz Janusza Korczaka.

Niniejszy artykuł jest potwierdzeniem i wzmocnieniem tezy wyrażonej w powyższym cytacie: koordynacja leksykalno-semantyczna nie jest wynikiem innowacji składniowej ostatnich dekad, lecz – jak wskazują dane korpusowe – jest obecna w polszczyźnie co najmniej od początku XVII wieku⁷.

W rozdziale 2 niniejszego artykułu przedstawiam wyniki kwerend przeprowadzonych w następujących korpusach językowych:

- Elektronicznym Korpusie Tekstów Polskich z XVII i XVIII w. (do 1772 r.)⁸ (Gruszczyński i in. 2021), liczącym prawie 13,5 miliona segmentów⁹, dostępnym przez stronę <https://korba.edu.pl/>;
- korpusie tekstów polskich z lat 1830–1918 (Bilińska i in. 2016), liczącym około 1,3 miliona segmentów, dostępnym przez stronę <http://korpus19.nlp.ipipan.waw.pl/>;
- zbiorze stu powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego wydanych po raz pierwszy w latach 1837–1887, liczącym około 8,2 miliona segmentów, dostępnym także przez stronę <http://korpus19.nlp.ipipan.waw.pl/>.

5 Autorzy podają przykład ciągów *Kto kiedy* oraz *Kto i kiedy*. Pierwszy z nich występuje w zrównoważonym 300-milionowym podkorpusie NKJP (por. Górski, Łaziński 2012) tylko 5 razy, natomiast drugi – 47 razy. Rzecz ma się jednak odwrócić w wypadku ciągów *Kto komu* oraz *Kto i komu*, których frekwencja wynosi kolejno 28 i 3.

6 A. Przepiórkowski i A. Patejuk argumentują, że KLS nie należy do polszczyzny potocznej czy niestarannej, powołując się m.in. na tytuł artykułu Walerego Pisarka *Kto, o czym, jak i po co*, opublikowanego w „Języku Polskim” (1995). Dodajmy, że niemal 70 lat temu artykuł z tytułem zawierającym KLS opublikował również Zenon Klemensiewicz: *Jaką rolę i dzięki czemu odegrał Mickiewicz w rozwoju języka polskiego (z portretem Mickiewicza)* (1955).

7 Choć w rozdziale 3 niniejszego artykułu zostaną zaprezentowane zdania sprzed tego okresu, a dokładnie sprzed 1500 roku, to jednak – z powodu wielorakich problemów dotyczących ich analizy – na tym etapie badań nie należy formułować silnych sądów dotyczących omawianego zjawiska w polszczyźnie średniowiecznej.

8 Dalej: KorBa (od: korpus barokowy).

9 Pojęcie *segment* jest używane w rozumieniu podanym w pracy Łukasza Szalkiewicza i Adama Przepiórkowskiego (2012).

W rozdziale 3 pokazuję również kilka przykładów zdań zawierających omawianą tu konstrukcję odnalezionych w korpusie tekstów staropolskich do roku 1500 Instytutu Języka Polskiego PAN (Górski, Twardzik 2003). Korpus ten jest dostępny w postaci plików PDF oraz XML (stan na marzec 2022 r.) przez stronę <https://ijp.pan.pl/publikacje-i-materialy/zasoby/korpus-tekstow-staropolskich/>. Pokróćce omawiam także problemy związane z analizą tak dawnych tekstów.

Łącznie analizowane w tej pracy korpusy obejmują teksty do 1500 roku, teksty z lat 1601–1772 oraz teksty z lat 1830–1918. Okresy, których nie obejmują niniejsze badania (z powodu braku odpowiednich zasobów korpusowych), to wiek XVI oraz niemal sześćdziesięcioletni odcinek od 1773 do 1829 roku.

2. Koordynacja leksykalno-semantyczna w korpusach od XVII do XIX wieku

Korpus barokowy oraz korpusy XIX wieku były przeszukiwane za pomocą zapytań o ciągi składające się z: (i) zaimka danej klasy (opcjonalnie poprzedzonego przyimkiem) bądź szeregu kilku zaimków lub grup przyimkowych, opcjonalnie oddzielonych znakiem interpunkcyjnym, (ii) spójnika, (iii) zaimka bądź grupy przyimkowej analogicznych do (i).

Przykładowe zapytanie – mające wyszukać zdania z zaimkami pytajno-względnymi – wyglądało następująco¹⁰:

```
(6) ([pos="prep"]?[base="(kto|co|kiedy|gdzie|kędy|jako?|dlaczego)"]
[orth="(,|;|/)"?]{1,5}[(base="i"|pos="conj")][pos="prep"]?[base="(kto|co|kiedy|gdzie|kędy|jako?|dlaczego)"]
```

Takie zapytanie pozwoliło na wyszukanie konstrukcji takich jak: (a) *kto i jako wiele da*, (b) *kto kiedy i dla kogo uczynił*, (c) *nie było [...] ani co, ani kim robić* (samo zapytanie odpowiada tylko fragmentom szeregów: *kto i jako*, *kto kiedy i dla kogo* oraz *co, ani kim*). Analogiczne zapytania zostały skonstruowane w celu wyszukania ciągów m.in. z zaimkami negatywnymi, upowszechniającymi czy wskazującymi. Pełną listę zapytań – wraz ze wszystkimi odszukanymi zdaniami uznanymi za przykłady KLS – załączam do tego artykułu w formie elektronicznej (zob. *Dodatek* na końcu artykułu).

Do każdego przykładu podaję w nawiasie autora, tytuł oraz datę oryginalnego wydania tekstu, a w wypadku zdań z KorBy – jeśli w korpusie nie został umieszczony oryginał – zamieszczam również datę współczesnego wydania, z którego korzysta korpus. Interpunkcję oddaję dokładnie tak, jak jest ona przedstawiana w korpusach – w tekstach z KorBy gdziekolwiek umieszczam więc ukośniki w funkcji przecinków. Przykłady podaję w grafii współczesnej.

2.1. Zaimki pytajno-względne

Zdecydowanie najliczniejsza grupa zaimków występujących w konstrukcjach z KLS to zaimki pytajno-względne. Występują one w 77 procentach wszystkich zdań z KLS odnalezionych

¹⁰ Fragment `[(base="i"|pos="conj")]`, który wydaje się redundantny (ma wyszukać formę leksemu *i* lub jakiegokolwiek spójnika), to rozwiązanie praktyczne: w korpusach spójnikowe *i* niekiedy jest niesłusznie oznakowane jako kublik (*qub*) bądź partykuła (*part*).

w KorBie, w 60 procentach w korpusie XIX wieku oraz w 74 procentach w korpusie tekstów J.I. Kraszewskiego (pozostałe 23 procent dla KorBy, 40 procent dla korpusu XIX wieku oraz 36 procent dla J.I. Kraszewskiego to zdania z zaimkami omawianymi w podrozdziałach 2.2–2.5). Z początków XVII wieku, a więc z najdawniejszych tekstów zawartych w KorBie, pochodzą zdania będące niekontrowersyjnym poświadczeniem występowania KLS w polszczyźnie tamtych czasów, por. (7)–(11)¹¹:

(7) Przeto nie ślepy m impetem miałoby się w te rzeczy wglądać i za nie ujmować, ale rozsądkiem dobrym uważając, **co, dlaczego i dla kogo** się dzieje w tych uraziech i niedogadzanu naszym (Anonim, *Dyskurs o zawziętych terażniejszych zaciągach, skąd in Republica urosły, i o postępku sejmu 1606, 1606/1918*).

(8) MP. wojewodo krakowski, racz powiedzieć, kto ad absolutum dominium pana prowadzi, **kto i jakimi praktykami** o cesji królestwa i **przez kogo** traktuje [...] (Anonim, *Opisanie prawdziwe i dostateczne rozwiedzenia rokoszu pod Janowcem, 1606/1918*).

(9) [...] sześćdziesiąt tysięcy przedniejszego ludu przebrali/ i **co a jakimby sposobem** czynić/ tajemnie między sobą postanowili [...] (Gajusz Juliusz Cezar, *O wojnie francuskiej ksiąg siedmiuro*, tłum. Andrzej Wargocki, 1608).

(10) On sam daje i bierze/ by też największe państwo/ **komu i jako** chce [...] (Giovanni Botero, *Relacje powszechne*, cz. 3, tłum. Paweł Łęczycki, 1609).

(11) [...] na tenże pomieniony czas pod Sieradz stawić się i spiszek tego, **kto i jako wiele** da [...] per oblatam podać [...] (Anonim, *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, t. 1, między 1601 a 1616/1957).

Warto zwrócić uwagę, że zaimek pytajny nie musi być centrum składnika koordynacji – w przykładach (8) i (9) są to rzeczowniki (*praktykami, sposobem*), natomiast w przykładzie (11) – zaimek liczebny (*wiele*).

W zdaniu (11) koordynowane są dwa kanoniczne argumenty czasownika DAĆ, podmiot (*kto*) i dopełnienie bliższe (*jako wiele*)¹². Wspomnijmy, że to właśnie koordynacja argumentów takich jak podmiot i dopełnienie wydaje się najbardziej interesującym zjawiskiem. Jest ona, po pierwsze, znacznie rzadsza od koordynacji argumentu z okolicznikiem (por. choćby przypis 5). Po drugie, koordynacja różnych okoliczników raczej nie jest ograniczona wyłącznie do klasy zaimków, por. (12) i (13):

11 Przykład (8) zawiera koordynację składników nieciągłych. Analiza zakresu występowania takich struktur wymagałaby zbudowania osobnych zapytań korpusowych, dopuszczających nieciągłość szeregów (za odnalezienie zdania (8) odpowiada ciąg *kto i jakimi*). Rozbudowane zapytania pozwoliłyby odszukać przykłady chociażby takie jak – odnalezione niezależnie od niniejszych badań – zdanie (i):

(i) Powinien tedy Pan dobrze się rządzący na wszystkich folwarkach podawać instruktarze, **co** mają i **kiedy** robić, jakie zbierać intraty, skąd? (Benedykt Chmielowski, *Nowe Ateny*, t. 3, 1754).

12 W niniejszej pracy posługuję się, podobnie jak A. Przepiórkowski i A. Patejuk (2014), pojęciami argumentu i okolicznika, przy czym tym pierwszym określam zbiorczo podmiot oraz dopełnienie bliższe i dalsze.

(12) Wtedy ludzie są bezradni i tak jak to było w Lesznie, dowiadują się o pożarze **zbyt późno i przypadkowo** (NKJP).

(13) Przyjść z **Piotrem albo pojutrze** (Świdziński 2015: 89).

A zatem skoro zdanie (11) jest szczególnie cenne, warto wykluczyć ewentualne błędy, które mogły powstać na etapie tworzenia edycji współczesnionej bądź korpusu. KorBa podaje tekst tego zdania w opracowaniu *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego* (1957). Nietrudno jednak dotrzeć do przynajmniej jednego rękopisu omawianego tekstu, to jest do *Uchwały zjazdu województw wielkopolskich w Kole 14 lutego 1607*. Rękopis udostępniony online przez Bibliotekę Kórnicką Polskiej Akademii Nauk nie pozostawia wątpliwości, że między *kto* oraz *iako* wiele znajduje się spójnik y^{13} .

Na wysoką frekwencję KLS z zaimkami pytajno-względnyymi – szczególnie w KorBie – wpływa specyfika zgromadzonych tekstów. Konstrukcje te można bowiem znaleźć w spisach treści lub tytułach rozdziałów (por. *Nawóz kiedy i na jakie pola wozić*) czy katechetycznych zbiorach pytań i odpowiedzi (*Uczeń Kto! i kędy! ten Sakrament postanowił? M. Sam Pan Chrystus! przy ostatniej Wieczerzy*).

Dodajmy, że A. Przepiórkowski i A. Patejuk (2014) odnotowują we współczesnej polszczyźnie przykłady zdań z koordynacją zaimków pytajnych wzmocnionych, takich jak *któż*. Koordynacji tego typu zaimków nie udało się odnaleźć w korpusach omawianych w tej pracy.

2.2. Zaimki negatywne

Najstarsze odnalezione przykłady zawierające koordynację zaimków negatywnych pochodzą z lat 1606, 1609 oraz 1665. W przykładach z 1606 oraz 1609 roku mamy do czynienia z koordynacją dwóch okoliczników (por. (14)), natomiast w przykładzie z 1665 roku co najmniej dwie z koordynowanych fraz – *nic* i *o nikim* – należy uznać za argumenty (por. (15)). Pozostałe przykłady z zaimkami negatywnymi z KorBy to trzy zdania z XVIII wieku zawierające szereg *nigdy* i *nigdzie*.

(14) Rakuszanom tego trzeba, im to na rękę, a królowi, chcąc tu panować, barzo niebezpieczna, bo tyrannis **nigdy i nigdziej**, a pogotowiu tu u ludzi wolnych, długotrwała być nie może (Anonim, *Zniesienie kalumni z p. Wojewody krakowskiego i zaraz deklaracja skryptów stężyckich z strony praktyk*, 1606/1918).

(15) O każdym dobrze i lepiej/ niżli o sobie rozumieć chęć: wszystko w-prostej serca szczyrości przyjmować/ a złego **nic/ i o nikim/ i nikomu** niemyślić stanowią (Kasper Drużbicki, *Droga doskonałości chrześcijańskiej*, 1665).

Inne przykłady z zaimkami negatywnymi, w których choć jeden ze składników jest argumentem, pochodzą z korpusów XIX-wiecznych, por. choćby (16)–(18):

13 Skany dokumentu są dostępne online w repozytorium Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej: <https://bcpp.library.put.poznan.pl/dlibra/publication/426782/edition/339668/content?ref=struct> (dostęp: marzec 2022). Omawiana konstrukcja znajduje się w ostatnim wierszu po lewej stronie 5. skanu.

(16) [...] Jan Karol Starosta Żmudzki dumny i niedarowujący uraz **nigdy i nikomu**, pomimo wielkich cnót chrześcijańskich, wielkiej pobożności, niełatwy do przejednania (J.I. Kraszewski, *Ostatnia z Xiążąt Słuckich*, 1841).

(17) W wyższym towarzystwie z tą swoją surowością, powagą, z sposobem widzenia rzeczy ekscentrycznie smutnym; nie umiejąc **nigdy i z niczego** szydzić, z nikogo żartować [...] (J.I. Kraszewski, *Latarnia czarnoxięzka*, t. 2, 1844).

(18) [...] nie miałby **nikt i nic** przeciwko temu (*Sprawa upadku wartości rubla w rzeczywistości jej świetle*, „*Ekonomista*: [...]” 1880, R. 3, nr 8).

Z bardzo niską liczbą koordynacji zaimków negatywnych w KorBie związany jest fakt, że zaimki negatywne odznaczają się znacznie niższą frekwencją od zaimków pytajnych w ogóle. Wszystkie formy leksemów KTO i NIKT występują w KorBie kolejno 18 868 oraz 3553 razy, jedyne formy leksemów KIEDY i NIGDY – 16 551 i 4806 razy, GDZIE i NIGDZIE – 16 875 i 430 razy¹⁴. Na podstawie zgromadzonych danych nie sposób odpowiedzieć na pytanie, czy jest to jedyny czynnik odpowiadający za niską liczbę zdań z KLS zaimków negatywnych. Wydaje się bowiem możliwe, że koordynacje zaimków innych niż pytajne to konstrukcje wtórne, utrwalone w polszczyźnie później. Tę kwestię pozostawiam jednak otwartą.

2.3. Zaimki deiktyczne

Najstarsze odnalezione wystąpienie KLS z zaimkami deiktycznymi – z 1645 roku – pochodzi z utworu wierszowanego, co świadczy o tym, że na kształt zdania z pewnością wpłynęło dążenie do rymu (por. (19)). W takich wypadkach trudno stwierdzić, czy koordynacja jest wykorzystaniem reguł systemu, czy też ich pogwałceniem na prawach *licentia poetica*.

(19) Który muzyk kurant grał **taki i takiemu**, Że sam tańcować musiał po zagranu jemu? Respons: Dawid Saulowi. 1 Sam. 18. XXXVI (Walerian Otwinowski, *Gadki z Pisma świętego rytmem pisane*, 1645).

Warto zwrócić uwagę na budowę powyższego szeregu. Występujące w nim zaimki znajdują się na różnych poziomach struktury składniowej: *taki* to modyfikator dopełnienia bliższego (*taki kurant*), natomiast *takiemu* to jeden z bezpośrednich podrzędników czasownika *grać*. Kolejne odszukane przykłady, nie licząc omawianego poniżej zdania (24), pochodzą już z XVIII wieku (por. (20) i (21)). Co ciekawe, te zdania również zawierają koordynację członów z różnych poziomów struktury składniowej.

(20) Co za przyczyna **takich, i tak wielu** akcyj Chrystusowych, na ten czas, kiedy umarłym żywot przywraca? (Sebastian Jan Piskorski, *Kazania na Dni Pańskie*, 1706/1965).

¹⁴ Wartości te są wynikiem działania automatycznego tagera Concraft, z pewnością należy więc traktować je jako wartości przybliżone. Za udostępnienie pełnej listy frekwencyjnej KorBy dziękuję dr Renacie Bronikowskiej.

(21) Jest tedy WENECJA Paradisus deliciarum, jest Świata Theatrum, i skład Uniwersalny, Victrix **tyle i takich** nieprzyjaciół, Regina maris Adriatici [...] (Benedykt Chmielowski, *Nowe Ateny*, t. 2, 1746).

Zakładając, że w powyższych zdaniach struktura składniowa grupy liczebnikowej jest taka jak w polszczyźnie współczesnej, liczebnik należy uznać za składniowy nadrzędnik rzeczownika, a rzeczownik – za nadrzędnik przymiotnika. O słuszności takiego opisu akomodacji w polszczyźnie XVII-wiecznej świadczy choćby poniższy przykład, w którym to liczebnik – zgodnie z wymaganiami czasownika DAWAĆ – ma formę biernika, a rzeczownik przyjmuje wartość dopełniacza, narzuconą przez liczebnik:

(22) Niech ci fortunne Niebo **tyle** pociech daje (KorBa, 1674).

Zgodnie z takim opisem powyższe koordynacje łączą składniowy nadrzędnik i podrzędnik jednej frazy. W przykładzie z KLS oddziaływania te wyraźnie widać w XIX-wiecznym zdaniu (23), w którym szereg składa się z biernikowego liczebnika **tyle** – zgodnie z rekcją czasownika MÓWIC – oraz dopełniaczowej frazy przymiotnikowej **tak dziwnych**, składniowo zależnej od rzeczownika *rzeczy*:

(23) Ten wzrok zdawał się mówić **tyle i tak dziwnych rzeczy** [...] (J.I. Kraszewski, *Ulana*, 1855).

Odnotujmy także dwa przykłady nietypowej koordynacji, w której skoordynowane frazy z zaimkami deiktycznymi służą jako korelaty zdaniowe i mają odpowiadające sobie skoordynowane zaimki względne, por. (24) i (25):

(24) A ta jest, Naprzód, Iż żadna rzecz jako sobie samej/ tak ani komu innemu złą nie jest/ tylko **ta i na ten czas/ która/ i** kiedy komu szkodzi (Anonim, *Sekret wyjawiony*, 1689).

(25) Lepiej i bezpieczniej **tak i tam** rzeczy robić, **jak i gdzie** każe Kostytucja Polska (Benedykt Chmielowski, *Nowe Ateny*, t. 4, 1756).

Na podstawie dwóch powyższych przykładów nie sposób stwierdzić, czy takie pary szeregów to mechanizm składniowy ówczesnej polszczyzny, czy też konstrukcja utworzona przygodnie. Co ciekawe, kilka podobnych zdań można znaleźć w NKJP, wydają się one jednak stylistycznie nacechowane i raczej niefortunne, trudne do zrozumienia przez odbiorcę, por. (26) i (27):

(26) [...] strażników nie ma **tam i wtedy, gdzie i kiedy** być powinni (NKJP).

(27) Słusznie więc można mówić, że „człowiek jest w niebie **wtedy i w takiej mierze, kiedy i w jakiej mierze** jest z Chrystusem” (NKJP).

Warto dodać, że oprócz wierszowanego przykładu (19) oraz nietypowych konstrukcji (24) i (25) wszystkie odnalezione zdania z koordynacją zaimków deiktycznych – 5 z XVII wieku oraz 12 z wieku XIX – zawierają zaimek liczebny. Szereg *tyle i* ___ był więc poręcznym wyrażeniem służącym podkreśleniu dwóch cech tego, o czym się mówiło: kwantytatywności bądź intensywności oraz jakiejś innej cechy. Drugi człon szeregu mógł należeć do tego samego poziomu struktury zdania (por. (28) i (29)) lub do różnych poziomów (por. (20), (21) i (23)). Mógł być frazą przymiotnikową, przysłówkową bądź przyimkową – tak jak kolejno w przykładach (23), (28) i (29) – musiał jedynie zawierać formę zaimka tej samej klasy: TAK lub TAKI.

(28) Poetyczna to i piękna myśl była, popioły rycerza pokryć zbroją, a mieczem ją opasać; żadenby napis niemówił **tyle i tak dobitnie** [...] (J.I. Kraszewski, *Sztuka u Słowian, szczególnie w Polsce i Litwie przedchrześcijańskiej*, 1860).

(29) [...] wyraził mu całą swą szczęśliwość, że znakomitość, o której **tyle i od tak dawna** słyszał, nareszcie osobiście widzieć może (J.I. Kraszewski, *Nad modrym Dunajem*, 1885).

2.4. Zaimki upowszechniające

Pierwsze przykłady zdań z zaimkami upowszechniającymi odnajdujemy już w 1606 i 1607 roku. W obu tych wypadkach zaimki są zaprzeczone za pomocą cząstki *nie*:

(30) Rokoszanin: Jeśli imitował, trzeba mu było wiedzieć, że jeden taki był Fabius w Rzymie i jeden raz taką wyprawiał sztukę w rzpltej, która **nie każdemu i nie zawsze i nie w każdej sprawie** nadać się może (Anonim, *Rozmowa o rokoszu*, 1606/1918).

(31) [...] dobrym zaś **nie zawsze i nie we wszystkim**¹⁵ dogodzić może [...] (Zygmunt Myszkowski, *Zdanie JMpana Marszałka koronnego na sejm walny koronny in anno 1607 pro die 7 Mai warszawski*, 1607/1918).

Odnotujemy, że oprócz tego, że w zdaniu (30) mamy do czynienia z różnymi funkcjami gramatycznymi, to wszystkie trzy składniki reprezentują różne klasy gramatyczne: frazę przymiotnikową, frazę przysłówkową oraz frazę przyimkową. W zdaniu (31) zaś występują frazy przysłówkowa i przyimkowa.

Warto także podać przykład z II połowy XVIII wieku autorstwa Stanisława Konarskiego, autora *De emendandis eloquentiae vitiis* (*O poprawie wad wymowy*). Jednym ze składników szeregu jest w tym zdaniu mianownikowy podmiot:

(32) [...] póki w terażniejszej rządu i rad formie jesteśmy, które **każdy i zawsze zepsować** może (Stanisław Konarski, *O skutecznym rad sposobie*, między 1760 a 1763/1955).

¹⁵ Forma *wszystkiemu* to prawdopodobnie błąd powstały przy tworzeniu korpusu. W opracowaniu Jana Czubka (*Pisma polityczne...* 1918), do którego odwołuje się korpus, występuje forma *wszystkiem*.

Użycie takiej konstrukcji przez znanego krzewiciela piękna i czystości języka, jakim był Konarski, przemawia za przynależnością omawianych konstrukcji do polszczyzny jego czasów – analogicznie do argumentu przytoczonego w przypisie 6, odnoszącego się do języka współczesnego.

2.5. Zaimki nieokreślone

A. Przepiórkowski i A. Patejuk (2014) odnotowują występowanie KLS w polszczyźnie z różnymi typami zaimków nieokreślonych: typu *-kolwiek*, typu *byle kto*, typu *ktoś*, a także *komu bądź*. W korpusach polszczyzny historycznej udało się odnaleźć wystąpienia tylko pierwszej z tych grup (por. (33)–(35)). Co więcej, w przykładach (33) i (34) zaimki te należałoby nazwać, tak jak czyni to np. sstp, względno-nieokreślonymi – wprowadzają one zdanie podrzędne.

(33) [...] abyście mocno stojąc Heretycytwa i nowych nauk, **którekolwiek i yakimkolwiek sposobem** się wnoszą, strzegli [...] (Aleksander Koniecpolski, *Testament*, 1609/1842).

(34) **Ktokolwiek i skądkolwiek** tu przyjedzie, ni o czym nie mówią, jeno przestrzegając o konfederacji (Jan Sobieski, *Listy do Marysieńki*, między 1665 a 1683/1962).

(35) Co słysząc Wielebny brat ekonom [...] przed sądem obecnym niniejszym zaraz się protestował na pomienionego Urbana Szczygła, iż jeżeli się **kiedykolwiek i gdziekolwiek** co stanie poddanym klasztoru tegoż [...] (Anonim, *Sprawy sądowe poddanych klasztoru OO. Karmelitów w Czernej*, między 1663 a 1717/1921).

Typową funkcję zaimków nieokreślonych pełnią za to zaimki typu *kto* w kilku odnalezionych zdaniach zawierających KLS, np. (36) z listów Jana Sobieskiego oraz (37) z *Diariusza* Marcina Matuszewicza:

(36) Jeśli to **kto kiedy i dla kogo** uczynił, a w tak krótkim jeszcze czasie, niech mi pokażą przykłady (Jan Sobieski, *Listy do Marysieńki*, między 1665 a 1683/1962).

(37) Ten tedy Łyszczyński czynił kwerendę w aktach magdeburgskich horodeckich, jeżeli był **jaki i kiedy** Piotr Matyjewicz, mieszczanin albo sługa miejski w Horodcu, jeżeli miał **jaki** w tymże miasteczku plac (Marcin Matuszewicz, *Diariusz życia mego*, t. 1, między 1754 a 1765/1986).

2.6. Podsumowanie

W poniższej tabeli zestawiam listę zaimków, które A. Przepiórkowski i A. Patejuk (2014) opisują jako tworzące KLS we współczesnej polszczyźnie, z danymi korpusowymi omawianymi w tej pracy. W tabeli podaję datę i przykład pierwszego odnotowanego wystąpienia zdania z KLS. Jeśli zdanie to nie zawiera argumentu, podaję także pierwszy przykład, w którym choć jeden ze składników jest argumentem (datę przykładu z argumentem zaznaczam przez pogrubienie).

TYPY ZAIMKÓW WYRÓŻNIONE PRZEZ A. PRZEPIÓRKOWSKIEGO I A. PATEJUK (2014)	DATA	PRZYKŁAD
Zaimki pytajne	1606	[...] kto i jakimi praktykami o cesji królestwa i przez kogo traktuje [...].
Zaimki negatywne	1606	[...] a królowi, chcąc tu panować, barzo niebezpieczna, bo tyrannis nigdy i nigdziej , a pogotowiu tu u ludzi wolnych, długotrwała być nie może.
	1665	[...] wszystko w-prostej serca szczyrości przyjmować/ a złego nic/ i o nikim/ i nikomu niemyślić stanowią.
Zaimki deiktyczne	1623	Który muzyk kurant grał taki i takim , Że sam tańcować musiał po zagranu jemu?
Zaimki upowszechniające	1606	[...] jeden raz taką wyprawiał sztukę w rzpltej, która nie każdemu i nie zawždy i nie w każdej sprawie nadać się może.
Zaimki typu <i>-kolwiek</i>	1609	[...] napominam [...] abyście mocno stojąc Heretyczstwa i nowych nauk, którekolwiek i yakimkolwiek sposobem się wnoszą, strzegli [...].
Zaimki nieokreślone typu <i>byle kto</i>	—	—
Zaimki nieokreślone typu <i>ktoś</i>	1683	Jeśli to kto kiedy i dla kogo uczynił, a w tak krótkim jeszcze czasie, niech mi pokażą przykłady.
Zaimki pytajne wzmocnione	—	—
Zaimki nieokreślone <i>komu bądź</i>	—	—
Zaimki względne ¹⁶	1609	On sam daje i bierze/ by też nawiętsze państwo/ komu i jako chce [...].
KLS nieoparta na zaimkach	—	—

3. Koordynacja leksykalno-semantyczna w korpusie tekstów staropolskich

W niniejszym rozdziale przedstawię wyniki przeszukiwania korpusu tekstów staropolskich do 1500 roku. Warto najpierw wspomnieć, że z analizą staropolskiego materiału językowego wiążą się liczne trudności (opisane m.in. pracach: Krążyńska i in. 2011, 2015). Jednym z problemów jest kwestia identyfikacji struktur składniowych (Krążyńska i in. 2015: 70–72). Przytoczmy choćby

¹⁶ Należy zauważyć, że podany powyżej przykład z zaimkami typu *-kolwiek* również zawiera zaimki względne (względnie-określone).

poniższą uwagę z opracowania Zdzisławy Krążyńskiej, Tomasza Miki i Agnieszki Słobody (2011: 41) – szczególnie istotną dla omawianego tu zjawiska, ponieważ dotyczy ona spójnika:

w bardzo wielu sytuacjach nie odpowiemy na przykład, czy obserwowane połączenie jest bezspójnikowe czy nie (jak w poniższym przykładzie), czy mamy do czynienia z wyrażeniem przyimkowym czy konstrukcją bez przyimka:

* [...] niewierni licemiernicy i mistrzowie żydowszczy (transliteracja: nyewyerny lyczemyernyчы mystrzowye żydowszczy) (Rozm 327)¹⁷.

Kolejnym problemem jest brak pewności co do tego, czy dany składnik szeregu współrzędnego jest faktycznym elementem struktury zdania. Należy mieć na uwadze, że:

Kwestia ustalenia, co jest zintegrowaną z tekstem głosą, a co ma inną genezę, jest kluczowa w badaniu wyrażen funkcyjnych, gdyż wyraz lub wyrażenie wprowadzające głosę interpretuje się wówczas jako element metajęzykowy (Mitrenga 2018: 127).

Alina Kępińska (2015: 20, 161–162) w monografii o operatorach pytajnych przedstawia szereg *kako albo ktorym obyczajem* – bądź co bądź stanowiący koordynację dwóch synonimicznych fraz, niebędący więc przykładem KLS – i traktuje drugi składnik tego szeregu (*ktorym obyczajem*) jako głosę, por. (38):

(38) Gdy człowieku jego jimienie zapowiedzą, a on zbieży **kako albo ktorym obyczajem** mają jego jimienie prawem dobyć (Kępińska 2015: 20, 161; OrtOssol¹⁸).

Mając w pamięci powyższe uwagi, przejdźmy do analizy danych z korpusu. W artykule *O projekcie Korpusu Polszczyzny do 1500 roku* (Deptuchowa i in. 2020: 9) autorzy słusznie zwracają uwagę, że korpus tekstów staropolskich IJP PAN:

może być i jest wykorzystywany w badaniach korpusowych, ale ponieważ nie opracowano dotąd narzędzi wyspecjalizowanych w analizie morfosyntaktycznej polszczyzny średniowiecznej, posługiwanie się nim jest nieefektywne.

Przeszukiwanie tego zbioru wymagało wykonania kilku operacji. Opisane poniżej rozwiązanie można określić jako prowizoryczne – pokazuje ono, jak bardzo oczekiwanym narzędziem do badania polszczyzny historycznej jest Narodowy Korpus Diachroniczny Polszczyzny (por. Król i in. 2019).

¹⁷ Gwiazdka w cytacie nie oznacza niegramatyczności. W cytowanej pracy służy ona jako znak wypunktowania (początek przykładu).

¹⁸ Rozwinięcia skrótów znajdujących się obok przykładów staropolskich podano na końcu artykułu.

Pierwszym krokiem było przekonwertowanie plików PDF do postaci edytowalnej oraz automatyczne oczyszczenie tekstów z elementów utrudniających przeszukiwanie (takich jak numery wersów czy znaki wskazujące na rekonstrukcję danego fragmentu). Kolejnym etapem było utworzenie przeszukiwalnego korpusu w aplikacji webowej Korpusomat (Kieras, Kobyliński 2021). Następnie korpus był przeszukiwany za pomocą bardzo prostych zapytań, polegających np. na wyszukaniu dwóch segmentów rozpoczynających się od ciągów *jak-*, *il-* bądź litery *k-* i przedzielonych wyrazami *albo*, *abo*, *a czy i* (choć aplikacja Korpusomat oferuje przeszukiwanie na podstawie znaczników morfosyntaktycznych, nie było wątpliwości, że znakowanie tak archaicznych tekstów za pomocą analizatora i tagera dostosowanych do polszczyzny współczesnej nie może być skuteczne).

Takie wyszukiwania przyniosły – zgodnie z oczekiwaniem – zaledwie kilka pożądaných wyników i wiele tzw. fałszywych trafień. Szeregi w przedstawionych poniżej zdaniach z korpusu tekstów staropolskich można jednak wstępnie uznać za KLS. Najciekawsze z nich jest zdanie (39), które jako jeden z członów koordynowanych zawiera zaimek w pozycji podmiotu (mimo oczywistego problemu, jakim jest brak kompetencji językowej użytkownika XV-wiecznej polszczyzny, założenie, że zaimek *kto* wypełnia miejsce podmiotu, nie powinno budzić kontrowersji):

(39) Możliwi opiekaldnik przedać albo oddać, poko stoi jego opiekaldnistwo, stojące jimienie tych dzieci, co się jimi opieka bez wszej odmowy, poko dzieci lat nie mają, czyli może kto to zawadzić albo odmówić, a **kto to albo kako** ma odmówić podług prawa prawego majdb<orskiego>? (OrtOssol)¹⁹.

(40) Jeden człowiek sam się obiesił, <co z nim> mają uczynić, majali ji schować a **kako albo gdzie** pogrześć ji podług prawa? (OrtOssol).

(41) Ho odpowiedaniu ku żalobie, **przez kogo, kakie a kiedy** ma być (Sul).

W jednym z XV-wiecznych zabytków polszczyzny – *Kodeksie Świętosławowym* – udało się odnaleźć aż 13 zdań z koordynacją podobną do tej w poniższym przykładzie²⁰:

(42) [...] my Jan, z Boga miłości starsze książę mazoweskie etc. [...] urządzamy, że **kiedykoli i kielekolikroć** ślarchic ślarchica śmiałością szaloną policzkować śmiałby [...] (Sul).

Zgodnie z definicją podaną w SStp (t. 3, z. 4: 273, 278) oba zaimki w powyższym zdaniu – *kiedykoli* oraz *kielekolikroć* – „wprowadza[ją] zdanie czasowe”. Na podstawie kontekstu można wnioskować, że mają podobny odcień znaczeniowy – w tekstach prawnych, z jakich składa się *Kodeks Świętosławowy*, niewątpliwie wyrażają warunek (*za każdym razem, gdy...*). Trudno

19 W innym tłumaczeniu ortyli magdeburskich, oznaczonym na stronie korpusu jako OrtMac, zdanie to ma następującą postać: „czyli to kto może zawadzić albo odmówić, a **kto albo jako** ma odmówić podług prawa?”.

20 Odnalezione szeregi to: *kiedykoli* i *kielekolikroć* (3 wystąpienia), *gdykole* i *kielkokroć*, *gdykoli* i *kielkokroć*, *kiedykoli* i *kielekroć*, *kielkokroć* i *gdykole*, *kielkokroć* i *gdykoli*, *kielkokroć* i *kiedykole*, *kielkokroć* i *kiedykole*, *kielekolikroć* a *kiedykoli*, *kielekolikroć* i *kiedykoli* oraz *ktorykole* i *kielkokroć* (po 1 wystąpieniu).

zatem mówić w tym wypadku o KLS. Co więcej, w zdaniach takich jak powyższe należy widzieć „nacisk obcego wzoru łacińskiego”, któremu poddany był tłumacz (Klemensiewicz 1980: 166). W SStp (t. 3, z. 4: 278) przy haśle *Kielekolikroć*, *Kielekolikroć* znajdujemy przykład podobnej koordynacji z *Kodeksu Świętosławowego* wraz z podanym łacińskim odpowiednikiem: *quotiescumque et quandocumque / quandocumque et quotiescumque*.

Jedyny wypadek, kiedy koordynowane frazy różnią się znacząco, to (43):

(43) Item **ktorykole i kielkokroć** wzdawający barć miód zapłaciłby panu swemu, na kogo służe, tegdy w dzień świętego Wociecha na każdą rączkę ma wywieść i jawnie ukazać dwoje pczoly dobrze godzące w swoim roju całe (Sul).

Ze zdania tego wynika:

iż [bartnik] przy oddawaniu na święty Wojciech powierzonych sobie barci, w każdej w jakiej obowiązany był rój okazać i zostawić po dwie matki dobrze silne, rojowi własne²¹ (Lelewel 1856: 11).

Forma *ktorykole* – „zaimek względno-nieokreślny [!] ‘którykolwiek, ktokolwiek, quicumque’” (SStp, t. 3, z. 6: 444) – wypełnia pozycję podmiotu, natomiast *kielkokroć* występuje w funkcji okolicznika. W tym wypadku można by mówić o koordynacji leksykalno-semantycznej, należy jednak mieć na uwadze wszystkie zastrzeżenia opisane powyżej.

Na podstawie zaprezentowanych tu przykładów z korpusu tekstów staropolskich należy jedynie stwierdzić, że załączków omawianego tu zjawiska KLS można upatrywać już w tym okresie rozwoju polszczyzny. Nie wydaje się to zaskakujące, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że zakres użycia jednostek, które dziś nazwalibyśmy spójnikiem współrzędnym, na przestrzeni wieków raczej zmniejsza się i stabilizuje, a nie rozszerza. Wystarczy wspomnieć dawne połączenia imiesłowowego równoważnika ze zdaniem, tak jak w (44), czy dołączanie przyimkowego dopełnienia towarzyszącego za pomocą *i*, por. (45):

(44) Judasz porzuciwszy pieniądze biskupom a natychmiast obiesił się (Klemensiewicz 1980: 124).

(45) [...] pożarła je ziemia i ze wszystkim narodem ludzkim (Klemensiewicz 1980: 313).

W wypadku koordynacji zaimków względnych (względno-nieokreślonych) w tekstach prawnych zjawisko to można uznać za kalkę z łaciny. Z pewnością analiza omawianego tu zjawiska w łacinie – w szczególności jego zakresu – i studia porównawcze polskich przekładów pod względem koordynacji byłyby istotne dla badań nad rozwojem KLS w polszczyźnie.

21 Zdanie Joachima Lelewela (1856: 11) wydaje się również trudne do zrozumienia co średniowieczny oryginał, staje się jasne dopiero wtedy, kiedy pominiemy – chyba niedokończony – fragment „w każdej w jakiej”. J. Lelewel (1856: 10) przytacza zdanie (43) również „w łacinie z roku 1541”: „Item resignans ipsa mellificia suo domino, vel cui interest, ad diem sancti Alberti, super quolibet manuale mellil debebit educere et palam demonstrare binas apes vivas et bene valentes in suo examine, alias w roju, juxta consuetudinem mellificiorum aniquam”.

4. Wnioski

Liczne poświadczenia korpusowe wskazują, że koordynacja leksykalno-semantyczna była zjawiskiem występującym w polszczyźnie co najmniej od początku XVII wieku. Frazy wchodzące w jej skład mogły znajdować się na różnych poziomach struktury składniowej, a także należeć do różnych klas gramatycznych. Zdecydowanie najliczniejszą grupą zaimków występujących w takich konstrukcjach były zaimki typu: *kto*, *gdzie*, *kiedy*. W KorBie zdań z zaimkami typu *kto* – według procedury badawczej opisanej w rozdziale 2 – udało się odnaleźć ponad 160. Druga najczęstsza klasa – zaimki upowszechniające – to już tylko 25 przykładów, zaimki typu *-kolwiek* – 9 przykładów²². Zapewne po części za tę dysproporcję odpowiada wielofunkcyjność zaimków typu *kto*: były one nie tylko operatorami pytań (por. (8)), lecz także wprowadzały zdanie podrzędne (por. (10)) czy służyły jako zaimki nieokreślone (por. (36)).

Niniejsze wstępne badania oprócz tego, że potwierdzają występowanie różnych rodzajów KLS na różnych etapach rozwoju polszczyzny, są również przejawem palącej potrzeby utworzenia kompleksowej infrastruktury korpusowej do badania polszczyzny historycznej. Dostęp do narzędzi takich jak planowany Narodowy Korpus Diachroniczny Polszczyzny (Król i in. 2019) pozwoli przeprowadzić znacznie dokładniejsze badania nad KLS w polszczyźnie niż te przedstawione w niniejszej pracy. Powinny one naprawić mankament przedstawionych badań i uwzględnić różnorodność zaimków używanych na przestrzeni dziejów – listę takich form można znaleźć w monografii A. Kępińskiej (2015: 189) czy w *Słowniku zapomnianych wyrażeń funkcyjnych* (Pawelec (red.) 2015). Takie badania umożliwiłyby prześledzenie rozwoju konstrukcji z KLS w polszczyźnie.

Jak wskazuje A. Kępińska (2015: 35):

Struktury semantyczno-syntaktyczne, jakimi są zdania pytajne, wspólnie z podstawowymi typami zdań oznajmujących i rozkazujących, stanowią w polszczyźnie dziedzictwo prasłowiańskie.

Biorąc pod uwagę fakt, że KLS nie jest charakterystyczna dla polszczyzny, lecz występuje również w innych językach słowiańskich, np. w rosyjskim (Melčuk 1988) czy serbsko-chorwackim (Browne 1972), zasadne wydaje się pytanie o prasłowiańskie dziedzictwo tego zjawiska. Wreszcie dla ustalenia statusu KLS w tekstach najdawniejszych pożytek przyniosłyby kontrastywne badania polsko-łacińskie.

Dodatek

Do niniejszego artykułu w wersji elektronicznej dołączam arkusz zawierający listę odnalezionych zdań wraz z zapytaniem, które zostały użyte w poszczególnych korpusach. Lista liczy

22 Choć uznawanie danego zdania za zawierające KLS było obciążone tym, że zależało w dużej mierze od kompetencji i intuicji badacza, to przy tak dużej dysproporcji (160 do 25, 160 do 9) można tę niedoskonałość badań potraktować jako margines błędu. Wspomnijmy również, że jako KLS nie zostały zaliczone – być może sfrageologizowane – konstrukcje *zawsze (zawždy)* i *wszędzie* (w dowolnym szyku); w KorBie odnaleziono ich 16. Uwzględnienie ich da nam liczbę 41 konstrukcji z zaimkami upowszechniającymi.

213 przykładów z KorBy, 236 przykładów z korpusu tekstów J.I. Kraszewskiego oraz 28 przykładów ze znacznie mniejszego od pozostałych korpusu XIX wieku. W zakładce „Dane korpusowe” w kolumnach A, B i C znajdują się kolejno liczba porządkowa, typ zaimków występujących w danym przykładzie oraz data lub zakres czasowy powstania tekstu. Kolumna D zawiera właściwe dane korpusowe: przykład z koordynacją wraz z kontekstem umożliwiającym zrozumienie zdania. Kolumna E zawiera nazwę korpusu, F – symboliczną nazwę użytego zapytania, G – informację o tekście źródłowym. W zakładce „Zapytania” znajdują się wszystkie zapytania korpusowe, które pozwalają na odtworzenie załączonej bazy zdań (kolumna C), wraz z symbolicznymi nazwami tych zapytań (kolumna A) oraz typami zaimków, które dane zapytanie ma wyszukać (kolumna B). Odpowiednie komórki kolumn D–I zawierają liczbę zdań wpisanych do bazy oraz pełną liczbę wyników zwróconych przez zapytanie (wraz z tzw. fałszywymi trafieniami i duplikatami). W zakładce „Frekwencja typów zaimków” znajdują się informacje o liczbie konstrukcji z danym typem zaimków (z podziałem na korpusy), a także o procentowym udziale typów zaimków w konstrukcjach KLS (również z podziałem na korpusy). Ostatnia zakładka, „Uwagi”, zawiera informacje o budowie zapytań oraz o niektórych typach zdań, które zostały wykluczone z bazy.

Skróty

Podaję tu skróty nazw tekstów sprzed 1500 roku (dostępnych przez stronę korpusu języka staropolskiego IJP PAN). Szczegółową charakterystykę tych tekstów można znaleźć w *Opisie źródeł Słownika staropolskiego* (Twardzik (red.) 2005).
 OrtOssol: *Najstarsze staropolskie tłumaczenie oryli magdeburskich*
 OrtMac: *Wyroki sądów miejskich czyli ortyle*
 Sul: *Kodeks Świętosławowy*

Bibliografia

- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, t. 1, cz. 1, wyd. W. Dworzaczek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1957.
- Bilińska J., Derwojedowa M., Kieraś W., Kwiecień M. 2016: *Mikrokorpus polszczyzny 1830–1918*, „Komunikacja Specjalistyczna”, nr 11, s. 149–161.
- Browne E.W. III 1972: *Conjoined Question Words and a Limitation of English Surface Structures*, „Linguistic Inquiry”, No. 3(2), s. 223–226.
- Deptuchowa E., Jasińska K., Klapper M., Kołodziej D. 2020: *O projekcie Korpusu Polszczyzny do 1500 roku*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 7–16.
- Górski R.L., Łaziński M. 2012: *Reprezentatywność i zrównoważenie korpusu*, [w:] A. Przepiórkowski, M. Bańko, R.L. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk (red.), *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 25–36.
- Górski R.L., Twardzik W. 2003: *Korpus staropolski Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie*, [w:] S. Gajda (red.), *Językoznawstwo w Polsce. Stan i perspektywy*, Polska Akademia Nauk – Komitet Językoznawstwa, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, Opole, s. 155–157.
- Gruszczyński W., Adamiec D., Bronikowska R., Kieraś W., Modrzejewski E., Wieczorek A., Woliński M. 2021: *The Electronic Corpus of 17th- and 18th-century Polish Texts*, „Language Resources & Evaluation” (online, doi: 10.1007/s10579-021-09549-1).
- Kępińska A. 2015: *Polskie operatory pytajne w ujęciu diachronicznym*, Bel Studio, Warszawa–Katowice.

- Kieraś W., Kobyliński Ł. 2021: *Korpusomat – stan obecny i przyszłość projektu*, „Język Polski” CI, z. 2, s. 49–58.
- Klemensiewicz Z. 1955: *Jaką rolę i dzięki czemu odegrał Mickiewicz w rozwoju języka polskiego (z portretem Mickiewicza)*, „Język Polski” XXXV, z. 5, s. 322–333.
- Klemensiewicz Z. 1980: *Historia języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Krażyńska Z., Mika T., Słoboda A. 2011: *Składnia staropolska – problemy i perspektywy badawcze*, [w:] B. Dunaj, M. Rak (red.), *Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy. Materiały konferencji naukowej Kraków 21–22 września 2010 r.*, Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 29–42.
- Krażyńska Z., Mika T., Słoboda A. 2015: *Składnia średniowiecznej polszczyzny*, cz. 1: *Konteksty – metody – tendencje*, Wydawnictwo Rys, Poznań.
- Król M., Derwojedowa M., Górski R.L., Gruszczyński W., Opaliński K., Potoniec P., Woliński M., Kieraś W., Eder M. 2019: *Narodowy Korpus Diachroniczny Polszczyzny. Projekt*, „Język Polski” XCIX, z. 1, s. 92–101.
- Leleweł J. 1856: *Pszczoly i bartnictwo w Polsce*, wyd. nakładem J.K. Żupańskiego, Poznań.
- Melčuk I. 1988: *Dependency Syntax. Theory and Practice*, State University Press of New York, Albany.
- Mitrenga B. 2018: *W jaki sposób badać wyrażenia funkcyjne w ujęciu historycznym? Rozważania po lekturze książki Tomasza Miki i Agnieszki Słobody* Wyrażenia funkcyjne w średniowiecznej polszczyźnie z perspektywy składniowej. Wybrane problemy badawcze (*Poznań 2015*, 183 s.), „Forum Lingwistyczne”, nr 5, s. 125–131.
- Pawelec R. (red.) 2015: *Słownik zapomnianych wyrażen funkcyjnych*, Wydawnictwo Naukowe SEMPER, Warszawa.
- Pisarek W. 1995: *Kto, o czym, jak i po co?*, „Język Polski” LXXV, z. 3, s. 169–182.
- Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606–1608. Proza*, t. 3, wyd. J. Czubek, Kraków 1918.
- Przepiórkowski A., Bańko M., Górski R.L., Lewandowska-Tomaszczyk B. (red.) 2012: *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Przepiórkowski A., Patejuk A. 2014: *Koordinacja leksykalno-semantyczna w systemie współczesnej polszczyzny (na materiale Narodowego Korpusu Języka Polskiego)*, „Język Polski” XCIV, z. 2, s. 104–115.
- Saloni Z. 2005: *O przypadkach w języku polskim (na marginesie artykułu Adama Przepiórkowskiego)*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” LXI, s. 27–48.
- sstp: *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 1–9, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1953–1987, t. 10–11, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków 1988–2002.
- Szałkiewicz Ł., Przepiórkowski A. 2012: *Anotacja morfoskładniowa*, [w:] A. Przepiórkowski, M. Bańko, R.L. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk (red.), *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 59–96.
- Świdziński M. 2015: *O frazie nominalnej liczebnikowej w pozycji podmiotu po raz kolejny*, „LingVaria”, nr 10(19), s. 81–97.
- Twardzik W. (red.) 2005: *Opis źródeł Słownika staropolskiego*, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Lexis, Kraków.

Summary

Lexico-semantic coordination in the history of Polish – a preliminary corpus investigation

Keywords: hybrid coordination, corpora of historical Polish, grammatical functions.

The article presents the results of a preliminary corpus analysis of lexico-semantic coordination, that is, constructions consisting of coordinated phrases bearing different grammatical functions, e.g.: *kto i gdzie, nikt i nikomu, wszyscy i zawsze*. The author analyzed corpora containing the oldest Polish texts (before 1500), texts from 1601–1772 and texts from 1830–1918. Based on the data from those corpora, it was shown that lexico-semantic coordination has been present in Polish since at least the 17th century. Individual examples of such constructions may be even found in the texts from before 1500. However, their analysis is hindered by various problems, including assessing whether a coordinated phrase belongs to the structure of the sentence, as well as depending on the original Latin texts.